НАУКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОБЛЕМ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ГРУПАМИ

МАКАРОВ Артур Ігорович - кандидат юридичних наук, викладач кафедри кримінально правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

ORCID: https://orcid.org/0009-0003-7737-545X

УДК 343.985:343.341

DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2026.2-2.90

Статтю присвячено комплексному аналізу сучасного стану наукової розробленості проблем розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими групами. Обґрунтовано міждисциплінарний характер зазначеної проблематики, яка перебуває на перетині кримінального права, криміналістики та кримінального процесу. Встановлено, що складність розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, зумовлюється стійкістю та структурованістю таких об'єднань, розподілом функцій між їх учасниками, конспіративністю, використанням корупційних зв'язків, сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, фінансових механізмів та транснаціональних каналів діяльності. Проаналізовано основні доктринальні напрями дослідження організованої злочинності та пов'язаних із нею проблем розслідування.

Розглянуто кримінально-правовий напрям, предметом якого є визначення ознак організованої групи, проблеми відмежування різних форм співучасті, кваліфікації кримінальних правопорушень та індивідуалізації кримінальної відповідальності. Окрему увагу приділено криміналістичному напряму, пов'язаному з формуванням криміналістичної характеристики, дослідженням способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, особливостями встановлення ролей учасників організованої групи, використанням інформаційно-аналітичних систем, цифрових технологій та фінансової аналітики. Розкрито значення кримінального процесуального напряму, у межах якого досліджуються питання підслідності, проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, забезпечення безпеки учасників провадження та міжнародного співробітництва.

Зроблено висновок, що попри значний обсяг наукових напрацювань, проблематика саме комплексного досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, залишається недостатньо систематизованою. Обґрунтовано необхідність подальшого формування цілісної криміналістичної концепції розслідування таких кримінальних правопорушень із урахуванням сучасних способів організації злочинної діяльності, її мережевого та транснаціонального характеру, цифровізації та зміни механізмів протидії правоохоронним органам.

Ключові слова: організована група, організована злочинність, кримінальне правопорушення, досудове розслідування, криміналістика, криміналістична характеристика, слідчі (розшукові) дії, негласні слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми

Організована злочинність належить до складних соціально-правових явищ, протидія яким потребує не лише належного нормативно-правового забезпечення, а й постійного розвитку наукових підходів до виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень. Специфіка злочинної діяльності організованих груп полягає у стійкості внутріш-

ніх зв'язків, розподілі ролей і функцій між учасниками, плануванні протиправної діяльності, використанні заходів конспірації та протидії правоохоронним органам. Такі характеристики безпосередньо впливають на організацію досудового розслідування та визначають необхідність застосування комплексу взаємопов'язаних процесуальних, криміналістичних і оперативно-розшукових засобів.

На сучасному етапі організовані групи здатні швидко змінювати структуру, способи комунікації та механізми функціонування. Поряд із традиційними формами ієрархічної побудови поширюються мережеві моделі взаємодії, за яких окремі учасники або відносно автономні осередки виконують спеціалізовані функції. Використання цифрових платформ, електронних засобів зв'язку, безготівкових фінансових операцій та інформаційних технологій додатково ускладнює встановлення всіх учасників організованої групи, їхніх ролей, зв'язків та фактичного внеску у вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно, наукове забезпечення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень має ґрунтуватися на комплексному поєднанні досягнень різних галузей юридичної науки. Саме тому актуальним є встановлення сучасного стану наукових досліджень цієї проблематики, визначення сформованих доктринальних підходів та окреслення питань, які залишаються недостатньо розробленими.

Метою статті є систематизація та узагальнення основних доктринальних напрямів дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими групами, визначення ступеня наукової розробленості відповідної проблематики та окреслення перспектив подальших криміналістичних і кримінально-процесуальних досліджень.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми

Проблеми організованої злочинності та розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, досліджувалися представниками кримінологічної, кримінально-правової, криміналістичної та кримінально-процесуальної науки. Серед учених, які зробили вагомий внесок у розроблення окремих аспектів зазначеної проблематики слід виокремити наукові доробки Л. І. Аркуші, І. В. Басистої, П. Д. Біленчука, О. Ю. Бусол, А. А. Вознюка, О. С. Доценка, П. С. Єпринцева, Я. О. Калиновської, М. В. Корнієнка, В. П. Корж, В. І. Литвиненка, В. В. Марчука, Є. В. Пряхіна, К. О. Чаплинського та ін.

Водночас значна частина наукових праць присвячена окремим елементам цієї проблематики, тоді як питання цілісної системи досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, потребує подальшого комплексного дослідження.

Виклад основного матеріалу

Дослідження проблем розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються організованими групами, неможливо здійснювати ізольовано від загального наукового осмислення організованої злочинності [1]. Саме характер організації злочинної діяльності, особливості взаємодії учасників, механізми підготовки та приховування кримінальних правопорушень визначають специфіку їх виявлення, документування та подальшого досудового розслідування [2, с. 38]. У зв'язку з цим наукові дослідження зазначеної проблематики сформували декілька взаємопов'язаних напрямів.

Першим таким напрямом є кримінологічний, у межах якого організована злочинність розглядається як складне соціально-правове явище. Науковий інтерес зосереджується на встановленні причин та умов її виникнення, соціальних і економічних детермінант, структури та динаміки, особливостей функціонування злочинних об'єднань, їх взаємозв'язків із легальною економікою, корупційними практиками та іншими соціальними процесами. Значення кримінологічних досліджень для розслідування полягає у формуванні загального уявлення про середовище функціонування

організованих груп, характер їх діяльності, типові сфери кримінальної активності та фактори, які сприяють її відтворенню [3, с. 27]. Такі знання можуть бути використані під час визначення напрямів оперативного пошуку, висунення версій, аналізу зв'язків між окремими кримінальними правопорушеннями та встановлення можливого кола причетних осіб.

Особливого значення набули дослідження, присвячені трансформації організованої злочинності. У науковій літературі звертається увага на те, що поряд із традиційними ієрархічними структурами дедалі більшого значення набувають мережеві форми організації злочинної діяльності. Для них характерними є функціональна спеціалізація учасників, відносна автономність окремих ланок, можливість швидкої заміни учасників та адаптація до протидії правоохоронних органів. Такий підхід має безпосереднє значення для криміналістики, оскільки класичні уявлення про чітко структуровану злочинну організацію не завжди дозволяють повною мірою пояснити механізм сучасної організованої злочинної діяльності.

Другий напрям становлять кримінально-правові дослідження. Їх предметом є визначення юридичних ознак організованої групи, розмежування її з іншими формами співучасті, визначення особливостей кримінальної відповідальності учасників, а також проблеми кваліфікації кримінальних правопорушень [4]. Наукова дискусія зосереджується, зокрема, на змісті та співвідношенні таких категорій, як організована група і злочинна організація, а також на критеріях встановлення факту організованості злочинної діяльності [5, с. 73]. Кримінально-правовий аспект має безпосереднє значення для досудового розслідування, оскільки встановлення ознак організованої групи впливає на правову кваліфікацію діяння та визначає необхідний обсяг обставин, які підлягають установленню. Водночас аналіз наукових джерел демонструє, що попри значну кількість праць єдності щодо окремих концептуальних питань не досягнуто. Зокрема, дискусійними залишаються критерії відмежування організованої групи від інших форм співучасті та особливості юридичної оцінки участі окремих осіб у діяльності організованого об'єднання [6, с. 42].

Важливим для криміналістичної науки є також розроблення класифікацій організованих груп. У наукових працях пропонуються різні критерії їх систематизації: характер складу учасників, територія діяльності, структура, рівень корумпованих зв'язків, мотиви та мета діяльності, етнічні й інші особливості учасників, а також використання легальної діяльності як прикриття протиправної активності. Такі класифікації мають не лише теоретичне, а й прикладне значення. Встановлення структурних та функціональних характеристик організованої групи дає змогу орієнтувати розслідування на виявлення її організатора, виконавців, пособників, осіб, які забезпечують фінансування, зв'язки, прикриття або легалізацію результатів кримінальної діяльності [7, с. 165].

Третій, безпосередньо пов'язаний із предметом цієї статті, криміналістичний напрям сформував значний масив наукових положень щодо особливостей розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами. У його межах організована злочинність розглядається передусім через призму конкретної злочинної діяльності, її технології, способів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, а також механізмів функціонування відповідних об'єднань [8, с. 51].

Криміналістичні дослідження дозволили сформувати уявлення про необхідність встановлення не лише факту вчинення конкретного кримінального правопорушення, а й усієї системи взаємопов'язаних дій учасників організованої групи. Це передбачає з'ясування структури об'єднання, функцій окремих його членів, характеру взаємодії між ними, способів комунікації, механізмів фінансування та приховування протиправної діяльності [9, с. 83].

Одним із результатів криміналістичних досліджень стало формування підходів до криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Її значення по-

лягає у систематизації типових відомостей про способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень, особу правопорушника, потерпілих, предмет посягання, механізм слідоутворення та інші взаємопов'язані обставини. Особливої актуальності набуває питання встановлення способу вчинення кримінального правопорушення. У випадку організованої злочинної діяльності він охоплює не окрему дію конкретного виконавця, а систему взаємопов'язаних операцій різних учасників. Саме тому під час розслідування необхідно встановлювати функціональне призначення кожної дії та її зв'язок із загальним механізмом реалізації злочинного плану [10, с. 645].

Сучасний криміналістичний напрям також характеризується посиленням уваги до цифрових та інформаційно-аналітичних засобів. Організовані групи використовують сучасні технології для комунікації, координації діяльності, конспірації та розширення сфери протиправної активності. Відповідно, наукові дослідження дедалі більше охоплюють питання цифрової криміналістики, аналізу електронних даних, фінансової інформації, мережевих зв'язків та інших цифрових слідів. Окреме місце посідають дослідження тактики проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. Особливість таких провадженнь полягає в необхідності одночасного встановлення обставин конкретного кримінального правопорушення та документування організованого характеру діяльності. Тому результати окремих процесуальних дій мають оцінюватися не ізольовано, а в системному взаємозв'язку з іншими відомостями, які характеризують структуру та діяльність організованої групи.

Четвертий напрям становлять кримінальні процесуальні дослідження. У його межах вивчаються особливості здійснення кримінального провадження щодо кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, зокрема питання підслідності, доказування, проведення процесуальних дій, забезпечення безпеки учасників провадження, міжнародного співробітництва та використання результатів оперативно-розшукової діяльності. Водночас аналіз наукового доробку дає підстави стверджувати, що найбільшою мірою досліджені окремі процесуальні аспекти, тоді як комплексна модель досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених саме організованими групами, залишається недостатньо систематизованою. Такий стан зумовлює потребу у поєднанні кримінально-правових, криміналістичних і кримінально-процесуальних положень [11, с. 39].

Важливе значення для розслідування має також міжнародний досвід протидії організованій злочинності. Зарубіжні дослідження сприяли формуванню сучасних уявлень про мережеві моделі злочинної діяльності, транснаціональні зв'язки, фінансову складову організованої злочинності та можливості кримінально-правового переслідування не лише окремих виконавців, а й організованих структур. У цьому контексті в науковій літературі аналізується, зокрема, американський досвід застосування RICO Act, спрямований на переслідування організованих структур та пов'язаних із ними кримінальних проявів. Для української криміналістичної науки використання зарубіжного досвіду має бути пов'язане не з механічним запозиченням окремих моделей, а з визначенням можливостей їх адаптації до національної системи кримінального провадження. Особливо це стосується міжнародного обміну інформацією, фінансових розслідувань, документування транснаціональних зв'язків, електронних доказів та взаємодії правоохоронних органів різних держав.

Важливою проблемою сучасних досліджень є також визначення стандартів досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами. Такий підхід передбачає розроблення типових алгоритмів дій залежно від слідчої ситуації, особливостей кримінального правопорушення, способу його вчинення та характеру організації злочинної діяльності. Водночас стандарт розслідування не повинен розглядатися як жорстка послідовність процесуальних дій. Доцільніше розуміти його як систему науково обґрунто-

ваних орієнтирів, які можуть адаптуватися до конкретної слідчої ситуації. Такий підхід відповідає мінливому характеру сучасної організованої злочинності та дозволяє враховувати появу нових способів комунікації, фінансування, маскування та протидії розслідуванню.

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення ситуаційно-алгоритмічної моделі досудового розслідування., яка могла б включати типові слідчі ситуації, перелік першочергових завдань, систему версій, комплекс слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, напрями взаємодії з оперативними підрозділами та інші засоби отримання доказової інформації. Необхідність такого підходу випливає з пропозицій щодо формування стандартів розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень [12, с. 63].

При цьому визначальне методологічне значення має взаємозв'язок кримінально-правової та криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень. Перша визначає юридично значущі ознаки організованої форми співучасті та необхідні критерії кваліфікації, друга – орієнтує слідчого щодо механізму злочинної діяльності, типових способів її реалізації, характеру слідів та особливостей організації розслідування.

Таким чином, сучасний стан наукових досліджень характеризується значним накопиченням теоретичних положень, однак водночас – їх певною фрагментарністю. Кримінологія переважно пояснює природу та детермінанти організованої злочинності; кримінальне право визначає її юридичні межі; криміналістика розробляє засоби й рекомендації щодо виявлення та розслідування; кримінальний процес забезпечує нормативну форму реалізації відповідної діяльності. Проте повною мірою інтегрована модель розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, ще потребує подальшої доктринальної розробки.

Висновки

Проведений аналіз наукових підходів дає підстави констатувати, що проблематика розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами, має виражений міждисциплінарний характер. Її наукове забезпечення сформувалося на основі взаємодії кримінологічних, кримінально-правових, криміналістичних і кримінально-процесуальних досліджень. Кримінологічні праці сформували підґрунтя для розуміння організованої злочинності як складного соціально-правового явища, встановлення її детермінант, структури, динаміки та сучасних тенденцій. Кримінально-правові дослідження забезпечили розроблення положень щодо ознак організованої групи та інших організованих форм співучасті, кваліфікації кримінальних правопорушень та індивідуалізації кримінальної відповідальності.

Криміналістична наука сформувала значний масив положень щодо криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, способів їх підготовки, вчинення та приховування, особливостей встановлення функцій учасників організованих груп, проведення слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, використання цифрових технологій та інформаційно-аналітичних засобів.

Водночас кримінально-процесуальні дослідження зосереджені на нормативних і процедурних аспектах здійснення кримінального провадження, зокрема підслідності, доказуванні, процесуальних діях, забезпеченні безпеки учасників та міжнародному співробітництві. Попри значний науковий доробок, недостатньо систематизованим залишається питання формування цілісної моделі досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами. Сучасна трансформація організованої злочинності, поширення мережевих форм взаємодії, використання цифрових технологій, фінансових механізмів та транснаціональних зв'язків потребують подальшого оновлення криміналістичних рекомендацій.

Перспективним напрямом подальшого дослідження є формування комплексної концепції розслідування таких кримінальних правопорушень, яка поєднувала б положення кримінального права, криміналь-

ного процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, а її практичним результатом можуть стати ситуаційні алгоритми та стандарти досудового розслідування, адаптовані до різних моделей організованої злочинної діяльності. Отже, подальший розвиток наукових досліджень доцільно спрямувати не лише на поглиблення окремих теоретичних положень, а й на їх інтеграцію в єдину систему криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень, учинених організованими групами.

Література

1. Басиста І. В. Організована злочинність : сучасні українські реалії та кроки до протидії. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2023. Вип. 15 (27). Т. 2. С. 202–217. DOI: https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.15.27.2.202-217.

2. Хірсін А. В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насильницької організованої злочинної діяльності: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2006. 291 с.

3. Єпринцев П. С. Теорія та практика запобігання організованій злочинності в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. Кропивницький, 2023. 642 с.

4. Газдайка-Василишин І. Б., Луцький Т. М., Сабанюк Т. Р. Кримінально-правова характеристика злочинів, що вчиняються організованими групами та злочинними організаціями : посіб. для підрозд. Нац. поліції у схемах. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 20 с.

5. Вознюк А. А. Теоретичні та практичні проблеми кримінальної відповідальності за створення злочинних об'єднань та участь в них як посягання на громадську безпеку: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08. К, 2018. 652 с.

6. Криміналістика : підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 4-те вид., перероб. і допов. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 820 с.

7. Калиновська Я. О. Сучасні види організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості. *Форум права*. 2017. № 5. С. 164–168. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.1202284.

8. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.08. 2019. 593 с.

9. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

10. Лисейко І. В., Хань О. О., Станкович М. І. Особливості початкового етапу досудового розслідування кримінальних правопорушень, вчинених організованою групою та злочинною організацією. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 2 (35). Ч. 2. С. 644–655.

11. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики: монографія. Одесса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

12. Буджиганюк Є. Ю. Розслідування сутенерства, вчиненого організованою групою : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 259 с.

Makarov Artur Ihorovych
Candidate of Science of Law, Lecturer of Department of Criminal Law Disciplines Odesa State University of Internal Affairs

SCIENTIFIC SUPPORT FOR ADDRESSING ISSUES IN THE INVESTIGATION OF CRIMINAL OFFENSES COMMITTED BY ORGANIZED GROUPS

This article presents a comprehensive analysis of the current state of scholarly research into the investigation of criminal offenses committed by organized groups. It substantiates the interdisciplinary nature of this subject matter, which lies at the intersection of criminal law, criminalistics, and criminal procedure. The study establishes that the complexity of investigating such offenses stems from the stability and structured nature of

these groups, the division of functions among members, the use of secrecy tactics, and the exploitation of corrupt connections, modern information and communication technologies, financial mechanisms, and transnational operational channels. The article analyzes the main doctrinal approaches to researching organized crime and the associated investigative challenges.

It examines the criminal law perspective, focusing on defining the characteristics of an organized group, distinguishing between various forms of complicity, qualifying criminal offenses, and individualizing criminal liability. Particular attention is paid to the criminalistic perspective, which encompasses the development of a forensic profile of the crime, the study of methods used to prepare for, commit, and conceal offenses, the specifics of identifying the roles of group members, and the use of information-analytical systems, digital technologies, and financial analytics. The article outlines the significance of the criminal procedural area that encompasses the study of investigative jurisdiction, the conduct of investigative (search) and covert investigative (search) actions, the ensuring of participant safety, and international cooperation.

It is concluded that, despite a substantial body of existing research, the specific issue of a comprehensive pre-trial investigation into criminal offenses committed by organized groups remains insufficiently systematized. The study substantiates the need to further develop a holistic forensic concept for investigating such offenses, taking into account modern methods of organizing criminal activity, its networked and transnational nature, digitalization, and evolving mechanisms used to counter law enforcement efforts.

Keywords: organized group, organized crime, criminal offense, pre-trial investigation, criminalistics, forensic characteristics, investigative (search) actions, covert investigative (search) actions.